

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології

Кафедра екології

Кваліфікаційна робота

на правах рукопису

Пеліховська Олена Сергіївна

УДК : 639.113(477)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ РИСІ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ (Eurasian lynx) В
УКРАЇНІ

101 «Екологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

О.С.Пеліховська

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

Мельник Наталія Вікторівна

к.е.н., доцент

2024

АНОТАЦІЯ

Пеліховська О.С «Сучасний стан популяції Рисі Євразійської (Eurasian Lynx) В Україні» - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 101 - Екологія. - Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню поширення популяції рисі євразійської у межах України, використовувачи літературні джерела та собисті спостереження, фотопастки тощо. Сьогодні рись євразійська все ще існує в природі. На основі її широкої поширеності та стабільної оцінки у північній частині Європи рись було віднесено до категорії «найменшої стурбованості». В Європі та на більшій частині Азії деякі популяції все ще вважаються «критично зникаючими» або «зникаючими». В ході роботи оцінено поточні методи реєстрації рисі, продемонстровано можливі ідентифікації територіальних і нетериторіальних хижаків в польових умовах і надано дані про поточний стан популяції рисі в Українському Поліссі. В даний час це питання втрачає актуальність через наявність близько 12 самок на території українського Полісся, які брали участь у розмноженні. Проте для популяції цього виду в Поліссі необхідний постійний моніторинг, оскільки вона залишається найменш чисельною та найбільш проблемною з точки зору охорони.

Ключові слова: рись євразійська, популяція, охорона, збереження, поширення в Україні.

ANNOTATION

Pelikhovska O.S. “The current state of the Eurasian Lynx population in Ukraine”
- Qualification work on the rights of a manuscript.

Qualification work for the bachelor's degree in specialty 101 - Ecology. - Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The qualification work is devoted to the study of the distribution of the Eurasian lynx population within Ukraine, using literary sources and personal observations, photo traps, etc. Today, the Eurasian lynx still exists in nature. Based on its widespread distribution and stable assessment in northern Europe, the lynx has been classified as “Least Concern”. In Europe and much of Asia, some populations are still considered “critically endangered” or “endangered”. In the course of the work, we evaluated current methods of lynx registration, demonstrated possible identification of territorial and non-territorial predators in the field, and provided data on the current state of the lynx population in Ukrainian Polissya. Currently, this issue is losing its relevance due to the presence of about 12 females in the Ukrainian Polissya that participated in breeding. However, constant monitoring is necessary for the population of this species in Polissia, as it remains the smallest and most problematic in terms of conservation.

Keywords: Eurasian lynx, population, protection, conservation, distribution in Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	7
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	8
1.1 Загальні біологічні особливості виду рисі євразійської (Eurasian Lynx)	8
1.2 Морфометричні показники рисі.	10
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛІКУ РИСІ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ В УКРАЇНІ.	12
2.1 Програма виконання досліджень.	12
2.2 Моніторинг чисельності виду рисі євразійської.	12
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ПОПУЛЯЦІЇ РИСІ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ В УКРАЇНІ.....	17
3.1 Чисельний склад популяції рисі євразійської в Україні.	17
3.2 Пропозиції щодо збереження рисі євразійської	20
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	25

ВСТУП

Рись євразійська (Eurasian Lynx) - відома як один із найбільших хижаків України, належить до родини котячих і відіграє ключову роль у біосфері, як регулятор чисельності копитних та інших тварин у лісових та гірських екосистемах.

Дослідження популяції рисі євразійської (Eurasian Lynx) в Україні набирає обертів, оскільки за останні роки чисельність популяції знизилась завдяки деяким факторам, а саме браконьєрству та зменшенням сприятливих для виду умов проживання. Згідно цього потрібно запровадити План дій щодо збереження виду в межах України.

Мета роботи - метою даної роботи є дослідження та аналіз факторів, що впливають на збереження та повернення популяцій котячих в Україні, а також вивчення впливу суспільного інтересу та законодавчого середовища Європейського Союзу на цей процес.

Завдання дослідження:

- Комплексний підход до вивчення сучасного стану популяції рисі євразійської в Україні.
- Вивчити локальні особливості чисельності, динаміки та екології рисі євразійської.
- Розробити нові та більш ефективні рекомендації щодо збереження популяції рисі євразійської в Україні.

Об'єкт дослідження – Рись євразійська (Eurasian lynx) - хижий ссавець з родини котячих, один з найбільших хижаків України.

Предмет дослідження – морфологічні особливості виду, межі ареалу та її поширення в межах України, вплив на інші екосистеми.

Методи досліджень – польові дослідження, дослідження з використанням фотопасток та огляд статистичних даних та соціологічні дослідження.

Завдяки цим методам ми маємо змогу об'єктивно оцінити стан популяції рисі євразійської в Україні. Це дало змогу розробити рекомендації щодо збереження виду та змоги управління ним.

Перелік публікацій:

1. Мельник Н.В, Пеліховська О.С. Відновлення та збереження популяції рисі євразійської на поліссі (Eurasian Lynx). Мат.ХХ Всеукр. наук-практ.конф. « ЕКОЛОГІЯ. НАУКА. ПРАКТИКА-2024», Житомир, 2024. С 66-68.

2. Мельник Н.В, Пеліховська О.С. Динаміка та особливості популяції рисі євразійської (Eurasian lynx). Мат.IV Міжнар. наук-практ. інтернет конф. « Сучасні виклики і актуальні проблеми лісівничої освіти, науки і виробництва», Біла Церква 2024. С

Практичне значення: мета дослідження полягала в тому, щоб зібрати та систематизувати інформацію про географічне поширення рисі в Українському Поліссі, відновити поліську частину ареалу рисі та розглянути цю частину ареалу рисі з точки зору різних ідей щодо меж південного Полісся.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота викладена на 23 сторінках друкованого тексту, 9 рисунках, 41 літературних джерелах.

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І
ТЕРМІНІВ**

Км- кілометр

См- сантиметр

Кг- кілограм

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1.1 Загальні біологічні особливості виду рисі євразійської (Eurasian Lynx)

Рись євразійська є одним з найпоширеніших видів котячих, яка мешкала у всій Центральній Азії та Європі. Зараз її ареал простягається від Західної Європи до Тибетського нагір'я та Центральної Азії. Проте поширення популяції рисі суттєво обмежене через присутність людини та її впливу. Рись, рідше зустрічається в областях з великою кількістю населених пунктів, доріг, залізниць і автомагістралей, оскільки це збільшує ризик смертності і травматизму. Також, рись зазвичай уникає відкритих просторів, їх поширення залежить від регіонів з високим рівнем лісистості та наявності лісових маршрутів. Вирубка лісів у деяких частинах їхнього ареалу обмежує лісові коридори та ускладнює поширення рисі по всій Європі та Азії [1;2;3;4;5].

Великі хижаки керують екосистемами, контролюючи травоядних зверху донизу та хижацтво мезохижаків у групах, що може призвести до трофічних каскадів [6]. Таким чином, стійкість популяції є важливою для того, щоб екосистема працювала збалансовано. Тим не менш, збереження великих хижих тварин є надзвичайно складним завданням, оскільки людська діяльність часто суперечить потребам хижаків у їжі та простору території для життя [7;8]. Крім того, через низьку щільність і швидкість розмноження ці види вразливі до людського переслідування [9]. Отже, зміни, які відбуваються в популяціях великих хижаків, є критично важливими для ефективного управління охорони природи [10]. Незважаючи на те, що вони важливі, часова динаміка та екологічні фактори, що визначають чисельність популяцій багатьох видів, ще недостатньо досліджені. Це пов'язано з тим, що лише невелика кількість видів вивчена з такою глибиною, яка потрібна для глибшого розуміння.

Слід відмітити, що процес розуміння причин зростання, зменшення або вимирання популяцій особливо складно через необхідність відбору великої кількості зразків протягом тривалого періоду часу. У більшості випадків популяції тварин на волі не мають доступу до основних демографічних даних, таких як чисельність, щільність, виживання та наймання, що робить збереження популяцій, які перебувають під загрозою зникнення. Для розумного

природоохоронного управління необхідні детальні часові ряди демографічних параметрів. Це дозволить краще зрозуміти динаміку популяції та надійно спрогнозувати її майбутнє зростання. З цієї причини необхідний довготривалий збір даних [11]. Складно зібрати інформацію про демографічні характеристики великих хижаків, оскільки вони зазвичай мають низьку щільність популяції, ведуть переважно нічний спосіб життя та часто мешкають у районах, багатих на рослинний покрив [12].

Рись здатна долати відстань 10-15 кілометрів протягом доби. У деяких літературних джерелах часто згадуються переходи рисі уздовж лісових коридорів. Проте в області Поліського заповідника та Полісся ця практика не є розповсюдженою. Рись, особливо в областях, де на неї полюють, веде вкрай обережний спосіб життя і уникає виходу навіть на лісові дороги після снігопаду. Вона дуже чутлива до переслідування з боку мисливців [13].

В Україні зараз полювання на рись заборонене, але випадки незаконного полювання на цей вид. Навіть при різкому зростанні чисельності, рись залишається видом, який зникає в Українському Поліссі. З точки зору популяційної генетики відомо, що збіднення генофонду може призвести до інбредної депресії. В даний час це питання втрачає актуальність через наявність близько 12 самок на території українського Полісся, які брали участь у розмноженні. Проте для популяції цього виду в Поліссі необхідний постійний моніторинг, оскільки вона залишається найменш чисельною та найбільш проблемною з точки зору охорони [14].

Просторову структуру популяції рисі в Україні досліджено в обмеженому районі, переважно у Поліському заповіднику на півночі Центрального Полісся. У зимовий період індивідуальна територія самиці становила близько 100 км², з відхиленням від 80 км² на початку зими до 110 км² в кінці. Територія самця майже співпадала з територією зграї вовків і може сягати до 500 км². Однак при ущільненні популяції виду розмір індивідуальної території самця значно зменшувався. Добові переміщення самця в середньому становили 15–25 км. Основним джерелом їжі для рисі у зимовий період є козулі. Рись зазвичай

добуває козулі під час їхнього відпочинку, підкрадаючись на відстань, достатньої для атаки. Формування стабільної сімейної групи зазвичай займає принаймні 2–3 роки[14,21].

1.2 Морфометричні показники рисі.

Рись євразійська (Eurasian lynx) — велика хижа тварина, широко поширена в Євразії. Проте розуміння статусу популяції є різнорідним щодо їх поширення – деякі популяції ізольовані та страждають від генетичного дрейфу, а про деякі – немає жодної інформації [14]. Рись, є великим лісовим котом, може досягати довжини тіла до 105 см та ваги від 7 до 24 кг. Самці завжди переважають за розміром самок. Вага їхніх молодих однорічних особин становить від 7 до 14 кг, тоді як дорослі особини можуть важити від 14 до 24 кг. Відомі випадки добування самців рисі в Поліссі, вагою від 28 до 32 кг.(рис.1)

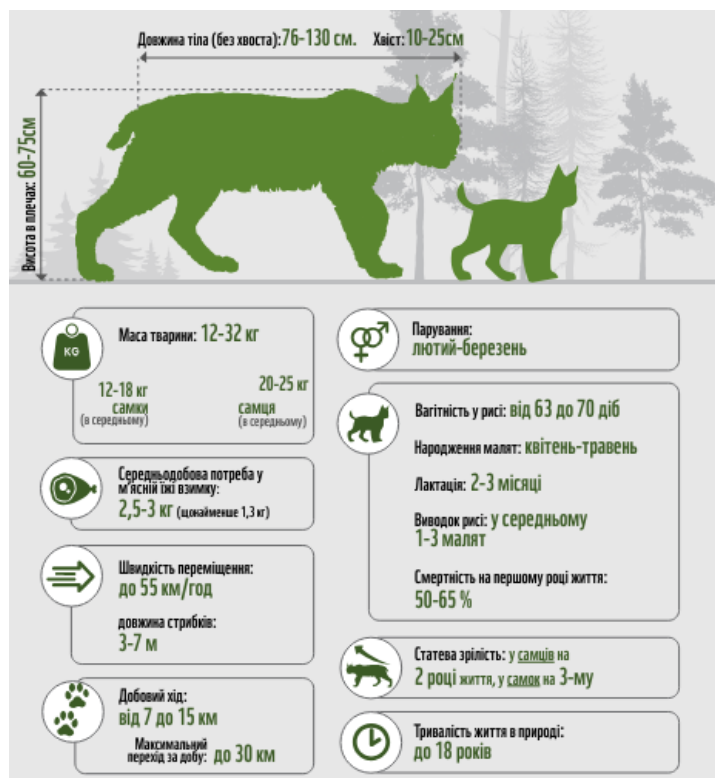

Рис.1 Особливості зовнішнього виду рисі євразійської

Джерело: [15].

Хутро рисі густе, тепле і пухнасте, а на кінчиках вух можна помітити характерні чорні пучки прямого волосся. Цей вид відмінно пристосований до життя в лісі, особливо в глибокому снігу, завдяки чому має дуже мале вагове навантаження на слід, що дозволяє їм уникати провалення в сніг[13].

Розплідний сезон рисі триває в лютому-березні, а в травні самка народжує зазвичай 2-3-ох малят. Протягом зими сім'я постійно мандрує. Розмір індивідуальної території рисі в значній мірі залежить від чисельності їхньої основної здобичі - козулі та зайця. У Поліському заповіднику самка разом із двома малятами взимку займала територію приблизно 100 км². За початком весняного розплідного періоду сім'я розпадається, і молодняк розпочинає самостійне життя [22,23]. Статеву зрілість рисі набувають у дворічному віці. У Поліському заповіднику за цей короткий період часу вдалося сформувати стійку структуру вздовж кордону. У південній частині цей процес триває й досі. Під час формування групи та освоєння території спостерігається підвищена смертність і низький репродуктивний успіх. Молоді рисі час від часу спільно лягають на денний відпочинок з дорослою самкою, що, очевидно, допомагає зберегти тепло. Протягом доби рись зазвичай спочиває двічі, іноді рідше — один або кілька разів. Іноді дорослий самець спеціально вибирає місця відпочинку поруч із потенційними місцями знаходження здобичі — біля полів з озиминою або серед заростей вересу [13,14].

Самець допомагає матері годувати та виховувати малят. Рисенята швидко розвиваються і вже в жовтні їх важко відрізнити від батьків, оскільки вони починають полювати зграями. Молоді особини залишаються з батьками всю зиму, а навесні покидають домівку.

Висновки до розділу 1:

1. У розділі розглянуто літературні джерела, статті, книги, публікації інтернет джерел тощо.
2. Описано біологію виду рисі євразійської (Eurasian Lynx), її вигляд, звички тощо.
3. Викладено особливості розмноження та поширення популяції сім'ями в межах Українського Полісся.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛІКУ РИСІ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ В УКРАЇНІ.

2.1 Програма виконання досліджень.

Програма досліджень щодо популяції рисі євразійської (Eurasian Lynx), має бути інформативною, змотивованою, та ефективною та включати себе різні методи роботи які поставленні в меті цих досліджень, а саме:

- ✚ Проаналізувати літературні джерела, які стосуються досліджуваної проблеми, а саме рисі євразійської, публікації, статті, тощо;
- ✚ Розробити календарний план дій щодо проведення моніторингу рисі євразійської та проаналізувати методику їх виконання;
- ✚ Провести аналіз технічних вимог до фотопасток і вивчити способи встановлення пристроїв на досліджуваних ділянках;
- ✚ Визначити періоди досліджень, які відповідають річному циклу ссавців;
- ✚ Систематизувати накопичені дані отримані за допомогою фотопасток;
- ✚ Зробити статичну обробку результатів досліджень, розробити програму щодо збереження популяції рисі євразійської в межах України і сформулювати висновки.

2.2 Моніторинг чисельності виду рисі євразійської.

В порівнянні з вовком, рись складніша для проведення обліків. Проте, у результаті вдалося створити обґрунтовану фотокартотеку, включаючи достатню кількість родинних угруповань, а також сліди мігруючих і територіальних особин. В умовах Полісся родинні пари, які живуть поруч і мають дітей, доцільно об'єднувати в родинні угруповання для моніторингу. Європейські експерти з моніторингу пропонують використовувати фотопастки для визначення різних параметрів популяції рисі, враховуючи зміни клімату, які все частіше спричиняють безсніжні зими. Фотопастка, зазвичай спрацьовує на рух тварини, яка проходить повз пристрій, що виключає необхідність постійного спостереження [16,25].

Для дослідження було використано багато камер зразка Ltl Acorn 6210 MC (n = 60), але також було використано багато інших моделей для дослідження,

таких як Browning BTC5 (n = 2), Browning BTC-7FHD-PX (n = 10), Bushnell 119437 (n = 1), Bushwhacker Big Eye D3 (n = 1), CCBetter (n = 4), DLC Covert Red40 (n = 2), DLC Covert Red40Ex (n = 1), ScoutGuard 880MK (n = 1) та Weltar 8210A (n = 1). Деякі винятки фотопасток мали такі налаштування: максимальна інфрачервона потужність спалаху, затримка між спрацьовуваннями 0–5 секунд, розмір фотографій 3-5 МБ і три серії знімків за одне спрацьовування. У зв'язку з тим, що час відновлення кожної камери становив від трьох до десяти секунд, існувала ймовірність пропустити деякі тварини між спрацьовуваннями. Через те, що чутливість датчика залежить від температури, її встановили залежно від сезону, щоб забезпечити необхідність: низька або нормальна чутливість у холодну пору року; висока/нормальна чутливість у теплу пору року. Завдяки цим спостереженням можна більш детально розглянути будову тіла та особливості забарвлення представлени на рис 2. [17,28].

Рис 2. Особливості окрасу хутра дорослої особи рисі євразійської.

Джерело: [17].

Фотопастки, зазвичай встановлювали на відстані 3–10 метрів від потенційного місця зустрічі з тваринами. Залежно від рельєфу місцевості їх встановлювали на висоті 0,5–1,1 м над землею на деревах або іноді на спеціально виготовлених стовпах. Фотопастки, здебільшого розташовувалися на добре маркованих дорогах (польових або лісових), перехрестях цих доріг або мостах через канали; загальне розташування камер було обрано випадково. У деяких ситуаціях було передбачено, що камери можуть бачити людей, тому вони були приховані (наприклад, прикриті корою). Пастки здебільшого були спрямовані на

північ або в бік заростей, щоб захистити їх від прямих сонячних променів, щоб запобігти хибним спрацьовуванням. Щоб зменшити ймовірність помилкових спрацьовувань, трава, кущі та тонкі гілки дерев були видалені з зони виявлення перед камерою. Хоча загальна орієнтація камер була паралельна землі, точна орієнтація залежала від топографії регіону, висоти камери та розташування стежки. У більшості випадків, 237 з 265, або 89%, були поодинокі тварини. У восьми випадках (3%) на одну подію було зареєстровано по дві особини: у п'яти випадках це була самка з дитинчам, у двох випадках це були два з трьох членів сімейної групи (самка та двоє дитинчат) і в одному випадку було зареєстровано дві особини, які не знали статі та віку. На подію зареєстровано три особини 15 разів (6%), причому майже завжди це була самка з двома дітьми. Було лише один випадок, коли стать і вік трьох особин не були визначені. На події було зареєстровано лише чотири особини: дорослий самець і самка з двома дітьми. Загалом виявили шість сімейних груп, які були ідентифіковані: одна з яких складалася з самки та одного дитинчати, а п'ять інших склалися з самки з двома дитинчатами. На ділянці 4 - 40% ідентифікованих особин і 66% спостережень припадають на одну самку з двома дитинчатами (рис 3) [17].

Рис 3. Сімейні групи рисі, на фото самиця з дитинчам.

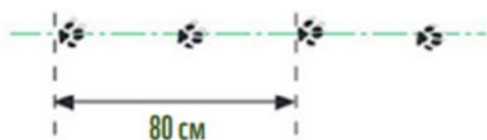
Джерело: [17].

Згідно з спостереженнями за популяцією рисі, молоді особи живуть з батьками доти, поки самі не зможуть плювати собі здобич та протистояти умовам які їм привносить життя, а саме боротьбу з вовком за здобич та територію.

Також ідентифікувати рись можна за слідами її життєдіяльності. В польових умовах зустрічаються сліди пухнастих звірів, які можна детально розглянути та вивчити (рис.4).

Відбиток лап у дорослої рисі круглий та без кігтів, діаметром 7-9 см.

Слід передньої лапи значно більший, ніж задньої.

Copyright Credit © Igor Pičulin

Рис.4 Фрагментований слід рисі євразійської.

Джерело: [15].

Ланцюжок слідів рисі має ламану лінію, на відміну від слідів лисиці або вовка (рис.5). Довжина кроку спокійним ходом становить 20-30 см. Молодняки роблять коротший крок, але вони йдуть одне за одним за матір'ю, намагаючись потрапити в слід. На своєму шляху річ часто робить петлю. Це означає, що вона проходить через певну область, потім повертається і знову йде по своїх слідах.

Рис.5 Сліди рисі на сніговому покриві.

Джерело: [15].

Рись любить ходити по колодах, мостах, шлюзах і маркувати вітролами сечею. Крім того, рись часто ходить по слідах ратичних тварин і розглядає годівниці, трупи тварин і рештки здобичі вовків. Це особливо стосується самок рисі, які народжують дітей [15,23].

Рись рідко повертається до своєї здобичі в умовах високого фактору турбування. Навесні, під час шлюбного сезону, часто можна побачити характерні сечові мітки рисі, а екскременти рисі, як представники котячих, намагаються залишитися на землі чи снігу.

Пересуваються рисі і стрибають довгими стрибками до 135 см. Послідовність слідів, залишених риссю під час пересування стрибками, відповідає розташуванню слідів під час пересування галопом. Рись може стрибати на відстань 7 метрів за один раз. На великій швидкості бігу рись ставить задні лапи попереду передніх. Таким чином, всі чотири лапи відбиваються одна від одної, що запобігає утворенню подвійних відбитків.

Висновки до розділу 2:

1. У другому розділі наведено програму досліджень рисі євразійської та її основні методики.
2. Описано функціонування та ефективність у використанні фотопасток.
3. Наведено приклад слідів виду на сніговому покриві, та розписано їх структуру та вигляд.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ПОПУЛЯЦІЇ РИСІ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ В УКРАЇНІ.

3.1 Чисельний склад популяції рисі євразійської в Україні.

Протягом останніх років зменшення чисельності змушує приділяти більшу увагу охороні та покращенню життєздатності популяції. Для української популяції рисі важливо підтримувати правильне співвідношення хижак-жертва. Досвід прибалтійських країн може допомогти в цьому. Латвія має план управління популяцією рисі, який обмежує використання виду з охоронним статусом.

Нові місця розмноження рисі можуть з'явитися в Поліссі, якщо кількість загиблих молодих особин не буде великою та є місця для них. У 2020 році був повністю відсутній сніг, що сприяло збільшенню популяції рисі. В Поліссі найбільша кількість рисі живе на прикордонній території України з Білоруссю (рис. 6).

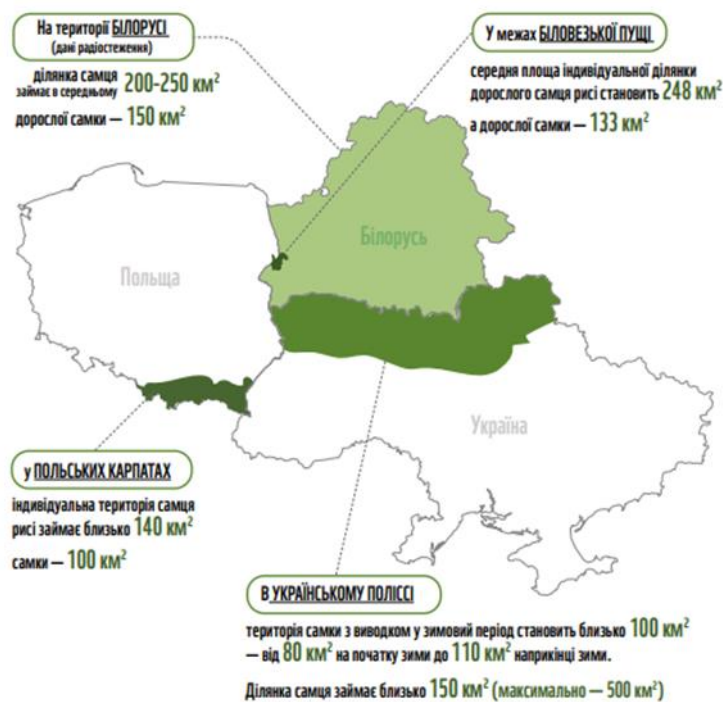

Рис.6 Територіальність рисі євразійської в Україні.

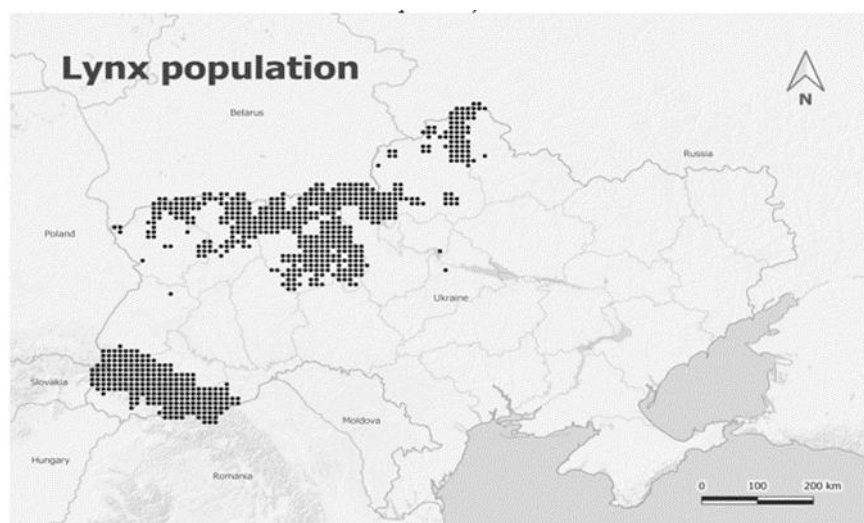
Джерело [15].

Слід відмітити, що середня тривалість ходу рисі залежить від сезону, погоди, рельєфу, висоти снігового намету, антропогенного освоєння території та інших факторів.

Рись має здатність виживати в ландшафтах, які були змінені антропогенними факторами, а також у місцях, де була значна господарська діяльність. Ліси, які були змінені людиною та мають місця вирубок, є продуктивними місцями проживання, які приваблюють як для косулі, так і для рисі.

Для того, щоб уникнути переслідування та забезпечити високий репродуктивний успіх, у самців і самиць є чіткі відмінності у поведінці та розмірі індивідуальних територій. Таким чином, самки з кошенятами більше уникають територій лісгосподарської діяльності та рекреації, ніж самці. Виводки починають шукати більш ризиковані місця з більшою кількістю здобиччю, коли вони підростають і мають більшу потребу в кормах.

У минулому Євразійська рись була поширена на Поліссі (північ і північний захід України), включаючи те, що зараз складає 2600 км² української Чорнобильської зони відчуження [16,17]. В Українському Поліссі ще мало досліджень про сучасне поширення рисі. Цей вид поширений на кордоні з Білоруссю в Українському Поліссі. Сьогодні вид існує лише в Карпатах (Сколівські Бескиди, Горгани, Свидовець, Черногора, Чивчини) і в Центральному Поліссі (в межах кордону з Білоруссю, в зоні відселення Чорнобильської АЕС і в Поліському та Рівненському природних заповідниках), а також в окремих мікролокусах на Волині та в Деснянско-Старогутському природному заповіднику на Сумщині (рис. 7).

Рис.7 Поширення рисі євразійської в Українських Карпатах та Поліссі станом на 2020р.

За приблизними підрахунками, проведеними на основі літературного аналізу, загальна популяція рисі в Україні оцінюється від 225 до 675 особин. Українські Карпати мають найбільшу субпопуляцію цього виду в країні, з величезним неперервним районом поширення. Ліси в північних і північно-західних регіонах України також можуть бути важливими місцями проживання для рисі. (рис.8).

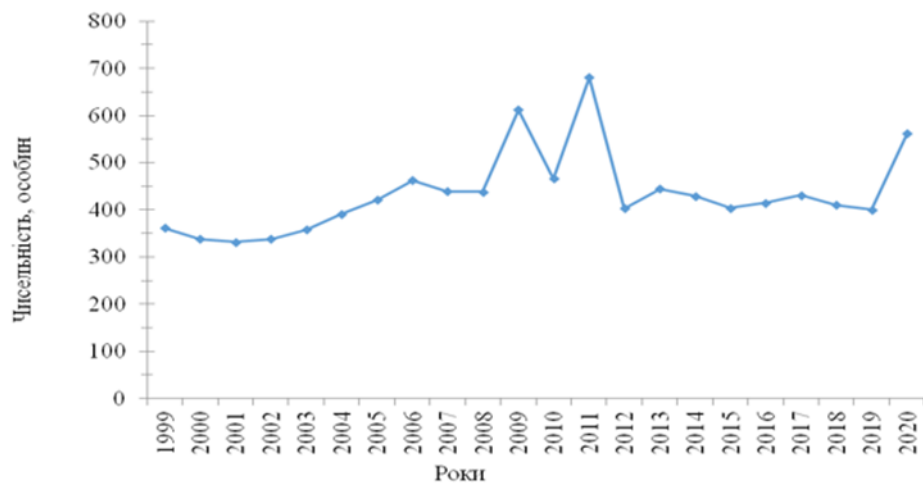
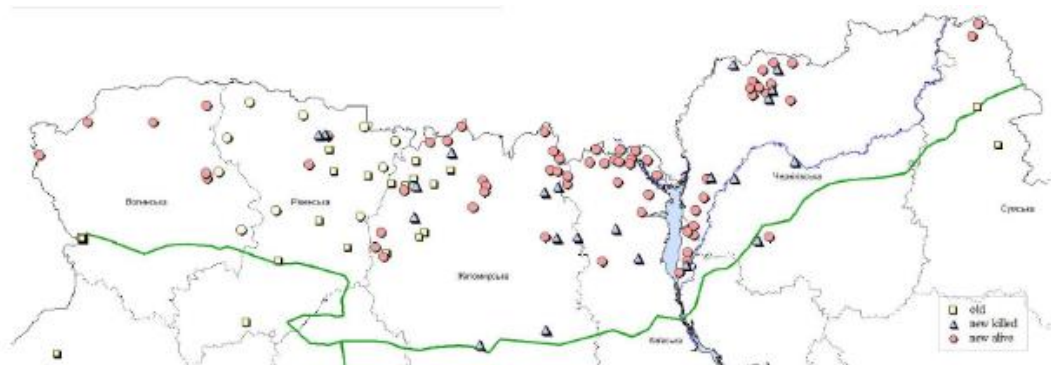

Рис.8 Динаміка чисельності рисі євразійської в Україні з 1990-2020 роки.

Наявність достатніх моніторингових даних забезпечує ефективне управління. На даний момент спостереження є нерегулярним і не охоплює всього поширення виду в Україні. Спільний аналіз даних у співпраці з науковими установами є життєво важливим для визначення стану популяції рисі євразійської і, відповідно, стану її природоохорони [18,19].

Незавершені дослідження вказують на те, що «З урахуванням частоти реєстрації рисі і структури угідь Зони Відчуження можна припустити, що сучасне угруповання рисі складає від 50 до 130 особин» (рис 9).

Рис. 9. Загальна карта розподілу рисі в Українському Поліссі.

Огляд С. Жили [21] показує потенційні шляхи розселення виду на Поліссі. Ця інформація свідчить про те, що вид продовжує поширюватися з північних районів Центрального Полісся на південь і захід. Ситуація на сході, очевидно, інша. Підживлення місцевих популяцій може відбуватися з південно-східного боку. Будь-яка межа ареалу, якщо вона не є частиною великих фізичних бар'єрів, таких як великі водойми для наземних тварин, є неусталеною і може змінюватися залежно від рівня чисельності популяції та динаміки екосистем.

3.2 Пропозиції щодо збереження рисі євразійської

Створення та прийняття подібних національних планів є широко застосованою практикою. Наприклад, в Іспанії успішно реалізується План щодо збереження рисі іберійської. У минулому в Україні були затверджені Національні плани для ведмедя та чорного лелеки, але для рисі в Україні це стане першим випадком. У цьому документі узагальнена наукова інформація з дослідження та збереження рисі євразійської, а також описані кроки для майбутньої роботи. Це допоможе краще зрозуміти ситуацію з видом та визначити необхідні заходи для його збереження.", - коментує Роман Черепанин, координатор проєктів WWF-Україна. Протягом останніх 40 років чисельність рисі євразійської в Україні зменшилася більш ніж удвічі — з 860 до 500-400 особин. Ці дані наведено відомствами лісового та мисливського господарства та об'єктами природно-заповідного фонду. Однак, ці цифри не можна вважати актуальними чи репрезентативними. Причина полягає у відсутності єдиної системи моніторингу та зведеної бази даних про цей вид. Адже для оцінки реального природоохоронного статусу рисі в Україні необхідно мати актуальні дані про стан її популяції та проводити їх аналіз різними науковими установами. Без систематичного спостереження за популяцією неможливо визначити фактори, що впливають на зменшення її чисельності, а відтак — розробити стратегії для усунення цих загроз.

Основні пропозиції, які містить Національний план дій збереження рисі євразійської:

- Запровадити систематичний та постійний моніторинг рисі в Україні, а також створити аналітичний центр для управління зібраними даними.
- Провести ретельне обстеження сучасного ареалу та екокоридорів, по всій території поширення рисі євразійської в Україні, з особливим акцентом на зону прикордонного перебування. Після цього вжити заходів для контролю та забезпечення охорони цих територій.
- Встановити, чи існує взаємозв'язок між субпопуляціями українських Карпат та Полісся, та за потреби прийняти заходи щодо контролю та збереження цих областей, які можуть виконувати роль "містку" між ними.
- Підвищити заходи з охорони рисі євразійської від незаконного полювання, придбання, торгівлі, поширення особин, їх похідних та будь-якої продукції, а також від утримання в неволі.
- Проводити інформаційно-освітні заходи з екологічної освіти серед населення [4].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів буде відповідальним за координацію виконання Плану та розподіл обов'язків. Закінчений строк виконання цих заходів - 2026 рік, після чого отримані результати будуть проаналізовані, а завдання оновлені на наступний період. Установи, зазначені у списку основного документа Плану (включаючи органи природоохоронного фонду, лісо-мисливські господарства, науково-дослідні установи і т. д.), регулярно будуть подавати звіти Міністерству щодо виконання їх завдань. Процес розробки Національного плану збереження рисі відбувався в рамках ініціативи "Врятуємо рись", яка є комплексною програмою дослідження та охорони цього виду, занесеного до Червоної книги, в Україні. Навіть при різкому зростанні чисельності, рись залишається видом, який зникає в Українському Поліссі.

Висновки до розділу 3:

1. У розділі розглянуто розгалуження популяції рисі євразійської на Українському Поліссі.
2. Описано рух ходу дорослих особин з малюками.

3. Наведено рекомендації щодо захисту виду та способи віднолення популяції.

ВИСНОВКИ

У ході роботи було проведено аналіз літературних джерел та виконано моніторинг популяції рисі євразійської (Eurasian Lynx), використовуючи польові спостереження та матеріали з фотопасток.

Просторову структуру популяції рисі в Україні досліджено в обмеженому районі, переважно у Поліському заповіднику на півночі Центрального Полісся. У зимовий період індивідуальна територія самиці становила близько 100 км², з відхиленням від 80 км² на початку зими до 110 км² в кінці. Територія самця майже співпадала з територією зграї вовків і може сягати до 500 км². Однак при ущільненні популяції виду розмір індивідуальної території самця значно зменшувався. Добові переміщення самця в середньому становили 15–25 км. В порівнянні з вовком, рись складніша для проведення обліків. Проте, у результаті вдалося створити обґрунтовану фотокартотеку, включаючи достатню кількість родинних угруповань, а також сліди мігруючих і територіальних особин. В умовах Полісся родинні пари, які живуть поруч і мають дітей, доцільно об'єднувати в родинні угруповання для моніторингу. Європейські експерти з моніторингу пропонують використовувати фотопастки для визначення різних параметрів популяції рисі, враховуючи зміни клімату, які все частіше спричиняють безсніжні зими. Фотопастка, зазвичай спрацьовує на рух тварини, яка проходить повз пристрій, що виключає необхідність постійного спостереження.

Протягом останніх 40 років чисельність рисі євразійської в Україні зменшилася більш ніж удвічі — з 860 до 500-400 особин. Ці дані наведено відомствами лісового та мисливського господарства та об'єктами природно-заповідного фонду. Однак, ці цифри не можна вважати актуальними чи репрезентативними. Причина полягає у відсутності єдиної системи моніторингу та зведеної бази даних про цей вид. Адже для оцінки реального природоохоронного статусу рисі в Україні необхідно мати актуальні дані про стан її популяції та проводити їх аналіз різними науковими установами. Без систематичного спостереження за популяцією неможливо визначити фактори,

що впливають на зменшення її чисельності, а відтак — розробити стратегії для усунення цих загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. "Eurasian Lynx Online Information System for Europe". URL: <http://www.kora.ch/en/proj/elois/online/index.html> November 19, (2009).
2. "WWF"(On-line).URL: http://www.panda.org/about_our_earth/species/eurasian_lynx/ November 10, (2009).
3. Niedziałkowska, M., W. Jedrzejewski. Environmental correlates of Eurasian lynx occurrence in Poland – Large scale census and GIS mapping. *Biological Conservation*, P. 63-60, (2006).
4. Schmidt, K. Factors shaping the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) population in the northeastern Poland. *Nature Conservation*, P. 3-15,(2008).
5. Schmidt, K., W. Jedrzejewski, H. Okarma, R. Kowalczyk. Spatial interactions between grey wolves and Eurasian lynx in Białowieża Primeval Forest, Poland. *Ecology Research*, P. 207-214,(2009).
6. Ripple, W. J. et al. Status and ecological effects of the world's largest carnivores. P. 343, (2014).
7. Treves, A. & Karanth, K. U. Human–carnivore conflict and perspectives on carnivore management worldwide. *Conserv. Biol.* P.1491–1499 (2003).
8. Linnell, J. D. C. & Boitani, L. Building biological realism into wolf management policy: The development of the population approach in Europe. *Hystrix Ital. J. Mammal.*P. 80–91 (2011).
9. Heurich, M. et al. Illegal hunting as a major driver of the source-sink dynamics of a reintroduced lynx population in Central Europe. *Biol. Conserv.* P. 355–365 (2018).
10. Breitenmoser-Würsten, C., Vandel, J.-M., Zimmermann, F. & Breitenmoser, U. Demography of lynx *Lynx lynx* in the Jura Mountains. *Wildl. Biol.* P. 381–392 (2007).
11. Clutton-Brock, T. & Sheldon, B. C. Individuals and populations: The role of long-term, individual-based studies of animals in ecology and evolutionary biology. *Trends Ecol. Evol.* P. 562–573 (2010).
12. O'Connell, A., Nichols, J. D. & Karanth, K. U. *Camera Traps in Animal Ecology: Methods and Analyses.* (Springer Tokyo, 2011).

13. Heurich, M. et al. *Illegal hunting as a major driver of the source-sink dynamics of a reintroduced lynx population in Central Europe*. Biol. Conserv. P. 355–365 (2018).
14. Жила С. М. *Рись (Felis lynx) в Українському Поліссі // Поліському заповіднику — 30 років : Збірник наукових праць*. — Житомир, С. 93–100, (1999).
15. Palmero, S. , Smith, A. F. , Kudrenko, S. , та інші . (2023). Shining a light on elusive lynx: Density estimation of three Eurasian lynx populations in Ukraine and Belarus. *Ecology and Evolution*, 13, e10688.10.1002/ece3.10688.
16. Методики обліку рисі, ведмедя та вовка. WWF-Україна, 64 с,(2022).
17. Gashchak, S. P., D. O. Vyshnevsky, O. O. Zalisky. *Ver-tebrate Fauna of the Chornobyl Exclusion Zone (Ukraine)*. Publishing House of ChTsPYaBRVR, Slavutych, P. 1–100,(2006).
18. Gashchak, S., S. Paskevych, E. N. A. Beresford. 2022. *Motion-activated cam-era trap images of Eurasian Lynx in the Ukrainian Chornobyl Exclusion Zone*, 2013–2018.
19. Mygulin, O. O. *Mammals of Ukrainian RSR (Materials to Fauna)*. Kyiv, P.1– 426, (1938).
20. Zhyla, S. Lynx in the Ukrainian Polissia: state of population tion and distribution. *Visnyk of the Lviv University. Series biological*, P. 61–64, (2002).
21. Zhyla, S. The Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in the Ukrainian Polissia: state of population and conservation issues. *Therio-logia Ukrainica*, P. 91–108, (2021).
21. Лушак М., І. Делеган. *Моніторинг популяцій великих хижаків у Карпатах*. Праці Наукового товариства ім. Шевченка, 23 (*Екологічний збірник*): С. 264–275,(2008).
22. Пеліховська О.С. *Відновлення та збереження популяції рисі євразійської на поліссі (Eurasian Lynx)*. Мат.ХХ Всеукр. наук-практ.конф. « ЕКОЛОГІЯ. НАУКА. ПРАКТИКА-2024», Житомир, 2024. С. 66-68.
23. Пеліховська О.С. *Динаміка та особливості популяції рисі євразійської (Eurasian lynx)*. IV міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Біла

24. Паламаренко, О. В. *Кіт лісовий (Felis silvestris) та рись (Lynx lynx) в Україні*. Науковий вісник НЛТУ України, С. 78–84, (2015).
25. Linnell, J. D. C. et al. *An evaluation of structured snow-track surveys to monitor Eurasian lynx Lynx lynx populations*. P.456-466, (2007).
26. Pesenti, E. , & Zimmermann, F. (2013). *Density estimations of the Eurasian lynx (Lynx lynx) in the Swiss Alps*. Journal of Mammalogy, P. 73–81. Bonn Lynx Expert Group . . Bonn Lynx Expert Group. Cat News Special Issue, 14, 78–86, (2007).
27. Shkvyrya, M. 2005. *Monitoring studies of large carnivorous mammals of the Ukrainian Polissia*. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series Biology, P. 100–104.
28. Schmidt, K. *Maternal behaviour and juvenile dispersal in the Eurasian lynx*. In: Acta Theriologica P. 391–408, (1998).
29. Сокур, І. Т. *Історичні зміни та використання фауни ссавців України*. Вид-во АН УРСР, Київ, С.1–84, (1961).
30. Karanth, K. U. & Nichols, J. D. *Estimation of tiger densities in India using photographic captures and recaptures*. Ecology (1998).
31. Zimmermann, F., Breitenmoser-Würsten, C. & Breitenmoser, U. *Natal dispersal of Eurasian lynx (Lynx lynx) in Switzerland*. J. Zool. 267, 381 (2005).
32. Brooks, S. P. & Gelman, A. *General methods for monitoring convergence of iterative simulations*. J. Comput. Graph. Stat. P. 434–455 (1998).
33. Jedrzejewski, W. et al. *Population dynamics (1869–1994), demography, and home ranges of the lynx in Bialowieza Primeval Forest (Poland and Belarus)*. Ecography P. 122–138 (1996).
34. Engleder, T. et al. *First breeding record of a 1-year-old female Eurasian lynx*. (2019).
35. Лушак, М. М., І. В. Делеган, М. С. Гунчак. *Рись звичайна (Lynx (Felis) lynx Linnaeus, 1758) у Карпатах*. Науковий вісник НЛТУ України, С. 57–62.

36. Паламаренко О. В. 2015. *Кіт лісовий (Felis Silvestris) та рись (Lynx Lynx) в Україні*. Науковий вісник НЛТУ України. - Львів, - Вип. С. 78-84. (2006)
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlту_2015_25.5_15
37. Жила С. М. *Рись (Felis lynx) в Українському Поліссі*. Поліському заповіднику — 30 років : Збірник наукових праць. Житомир, С. 93–100, (1999).
38. Гащак С. П., Вишневецький Д.О., Заліський О. О. *Фауна хребетних тварин Чорнобильської зони відчуження (Україна) / За заг. ред. С. П. Гащака. — Славутич, 2006. — 100 с.*
39. Sidorovich, V. E. Relationship between prey availability and population dynamics of the Eurasian lynx and its diet in northern Belarus. *Acta Theriologica*, P. 265–274, (2006).
40. Engleder, T. et al. First breeding record of a 1-year-old female Eurasian lynx. (2019).